

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

Mišljenje in govor kot napovednika bralne pismenosti in znanja otrok: Socialna in kulturna perspektiva

Ljubica Marjanovič Umek

Rekonceptualizacija zgodnje pismenosti

- Povečal se je vpliv sociokulturnih teorij in pogledov na pismenost (prej pogostejši vedenjske in kognitivne razlage).
- Tudi porajajoča se pismenost je bila utemeljena v kognitivni psihologiji in psiholingvistiki.
 - ★ M. Clay (1966): gre za vedenje malih otrok, ki uporabljajo knjige in drugi pisni material na nekonvencionalni način.

Rekonceptualizacija zgodnje pismenosti

- ★ Teale in E. Sulzby (1986): porajajoča se pismenost pomeni premik od koncepta zrelosti za branje in pisanje – za otroke v zg. otroštvu je pomembno, da v različnih kontekstih (formalnih in neformalnih) pridobivajo znanja in spretnosti, ki niso enaka konvencionalni pismenosti.

Rekonceptualizacija zgodnje pismenosti

Vigotski in sodobniki

Jezik "vstopa" v konceptualizacijo mišljenja in znanja otroka na dveh ravneh:

- ★ na neposredni ravni kot kulturno orodje, ki otroku omogoča razvoj predstavnosti;
- ★ na posredni ravni preko jezikovnih kodov, ki jih je otrok deležen v različnih socialnih okoljih (vrtec, šola, družina...)

Rekonceptualizacija zgodnje pismenosti

Jezik je sicer pomemben mehanizem posredovanja kulture in je hkrati sam **oblika kulturnega kapitala** (Bourdieu, 2004).

Pri razumevanju **jezika v socialnem kontekstu** ne bi smeli spregledati otrokove lastne udeležbe v dejavnostih z drugimi.

Habitus: rezultat zgodnjih socializacijskih praks (niz dispozicij, ki so socialno strukturirane in reflektirajo pogoje, v katerih so pridobljene (tudi **Bernsteinovi jezikovni kodi** !))

Rekonceptualizacija zgodnje pismenosti

Dejavnosti in pogoji, ki jih raziskovalci znotraj sociokul. teorij posebej izpostavljajo v povezavi z razvojem govora, mišljenja in pismenosti:

- 1) V razvoju govoru so ključne **komunikacijske zmožnosti** in **raba govora v različnih funkcijah**.
- 2) **Zgodnje socialne interakcije** in **kasnejše vrstniške interakcije** so generativni kontekst za razvoj govora in pismenosti.
- 3) Posameznikovo znanje se oblikuje v **porajajočih se procesih** (govor, drobnomotorični gibi, socialne interakcije, porajajoča se pismenost ... akademska pismenost).

Rekonceptualizacija zgodnje pismenosti

- 4) Simbolno "bogato" okolje:** količina (npr. število knjig, revij za otroke; pogostost skupnega branja) in kakovost (način skupnega branja; gledanja TV, vključevanje v simbolno igro) spodbujanja otrokovega razvoja in učenja

Mišljenje, govor in pismenost

- ➔ **Krožni odnos** med mišljenjem in govorom. Gre za povezavo in ne vpliv enega višjega psihičnega procesa na drugega.
- ➔ **Egocentrični** in **notranji govor** otroku omogočata in notranjo konceptualizacijo zunanjega in s tem rabo govora **v socialnem sporazumevanju** in rabo **govora kot posrednika** za notranjo organizacijo izkušenj (Kress – **Semiotična raztopina!**).

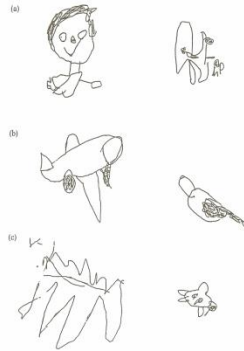

Figure 11.2 Drawings by a five-year-old boy showing visual and spatial classification. (a) "Me and the dog are in life, so they're in the correct order." (b) "The flying hawk is in the air and the plane is in the air, so they're in the correct order." (c) "The pictures are in the correct order."

There is constant cognitive activity, involving a series of differing representational media, including, of course, "intentional representations." The child is constantly productive, transformative; here this happens in part in response to resources made available by and tasks prompted by the teacher. This activity is not confined to the medium of communication, but is a necessary transductive solvent

Figure 11.3 Joining like with like. Classification in a school exercise book.

"dialogue," including dialogue and "traffic" between differing media; across different cognitive domains; from child to parent. This is a view of language not as the central medium of cognition, but as a necessary transductive solvent and as the medium of communication, as a kind of universal semiotic solvent.

In the end it is crucial to know what medium in this sequence of cognitive/semiotic transformations has what semiotic, cognitive possibilities, and has what

Ljubica Marjanovič Umek

Mišljenje, govor in pismenost

Metajezikovno zavedanje

Povezava med mišljenjem in govorom se vzpostavlja preko metaspoznavnih in metajezikovnih procesov.

zmožnost **misliti o jeziku, jezik uma**
(tudi **znanstveni pojmi** – gre za kontrolo in nadzor miselnih procesov)

Mišljenje, govor in pismenost

Povezava: metajezikovno zavedanje in metasocialni procesi (teorija uma)

Gre za razumevanje, da so **mentalna stanja le reprezentacija realnosti** → se razvije tudi **razumevanje, da je jezik reprezentacijski sistem** (nosilec pomenov).

Doherty in Perner (1998): naloge sinonimov (razumevanja odnosa med besedo in tem, kar beseda predstavlja – enak pomen je izražen na dva načina, v dveh oblikah. Povezanost med teorijo uma in metajez. zavedanjem je bila 0,83 (starost otrok 3;6 in 4 leta),

Mišljenje, govor in pismenost

Razvoj metajezikovnega zavedanja

Metajezikovno zavedanje, ki vključuje:

- zavedanje jezika in
- zmožnost refleksije jezika,

se v **obdobjih zgod. in sred. otroštva** razvija postopoma.

E. V . Clark: metajezikovno zavedanje se kaže npr. v spontanah popravkih govora; otrokovih vprašanjih, kako se kaj reče; jezikovnih igrah (tvorjenje rim); zmožnosti razstavljanja jezika na enote (stavka na besede, besede na zloge ...)

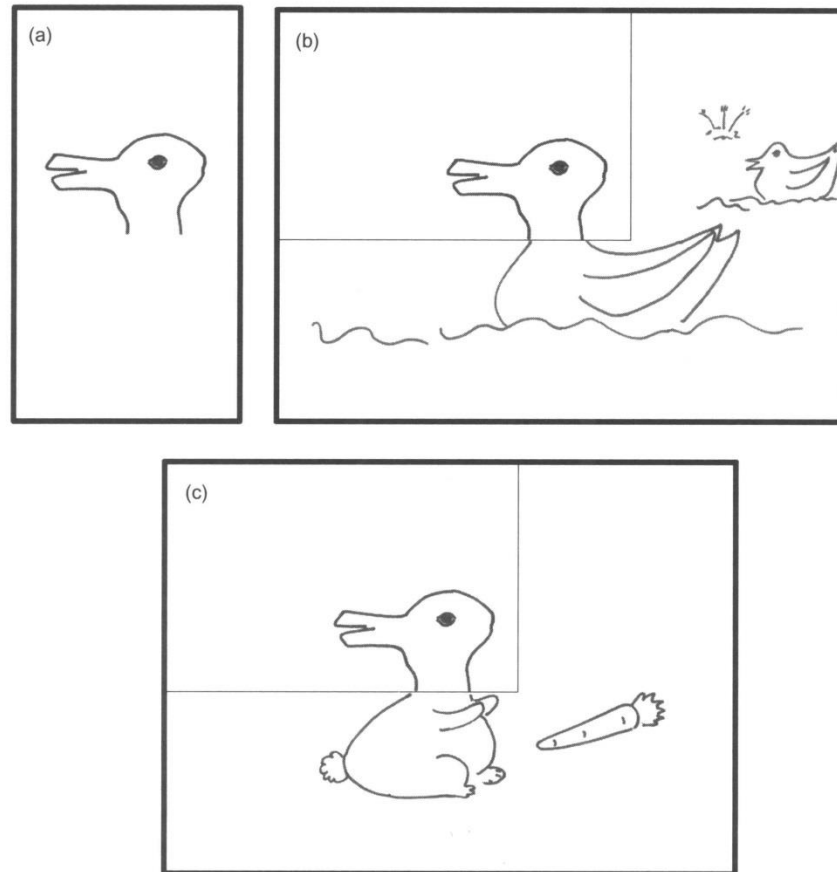
Mišljenje, govor in pismenost

Doherty (2009) navaja, da otroci približno sočasno, okoli **4. leta** starosti razvijejo metareprezentacijske procese:

teorijo uma, metajezikovno zavedanje, sposobnost dveh interpretacij dvoumne slike (otroci morajo razumeti reprezentacijski odnos med sliko in tem, kaj slika res predstavlja).

Primer: Naloga dvoumne slike (Doherty. 2009).

Mišljenje, govor in pismenost

Mišljenje, govor in pismenost

Raziskovalci navajajo, da so **individualne razlike** v razvoju metajezikovnega zavedanja **večje** kot v razvoju govornega razumevanja in izražanja.

Zakaj?

V veliki meri so pogojene s **kakovostjo spodbud** na področju spoznavnega razvoja in učenja.

Spodbudni socialni konteksti so npr.: simbolna igra (miselne in govorne pretvorbe, metakomunikacija); skupno branje in druge dejavnosti s knjigo.

Mišljenje, govor in pismenost

Metajezikovno zavedanje in pismenost

Večina raziskovalcev se strinja, da je določena raven metajezikovnega zavedanja **nujni pogoj** za akademsko opismenjevanje oz. formalno izobraževanje.

Otrok mora pri učenju branja "**odkriti**" **povezavo** med pisanim besedilom in govorjenim jezikom. Pomembno je tako fonološko zavedanje kot skladenjsko in pragmatično zavedanje.

Kombinacija več področij metajezikovnega zavedanja je najmočnejši napovednik učenja branja 7-letnih otrok (tudi ob kontroli govorne kompetentnosti).

Znanje otrok: Psihološki in okoljski dejavniki

Dokazana povezava:

Porajajoča se pismenost → akademska pismenost
→ znanje (šolska uspešnost) otrok.

Govor je tudi sicer najvišji napovednik šolske uspešnosti otrok (pri branju, matematiki, splošnem znanju naravoslovja in družboslovja).

Znanje otrok: Psihološki in okoljski dejavniki

Slovenska raziskava na osnovnošolcih

(Marjanovič Umek idr, 2006; 2007).

Individualne spremenljivke: govorna kompetentnost, splošna (neverbalna) inteligentnost, osebnostne dimenzije.

Najvišji napovednik šolske uspešnosti (slo in mat; šolske ocene in NPZ) je bila **govorna kompetentnost otrok** ($r = 0,53$ do $0,68$).

Znanje otrok: Psihološki in okoljski dejavniki

Vzročne povezave – analiza poti:

Izobrazba staršev otrok je imela na uspešnost otrok:

- **pomemben neposredni vpliv** in hkrati
- **deloma posreden**, preko govorne kompetentnosti otrok in njihove splošne inteligentnosti.

Tudi pri teh izračunih se je pokazalo, da je imel govor otrok od vseh napovednikov najmočnejšo napoved na učno uspešnost (izjema NPZ mat – spl. inteligentnosti).

Znanje otrok: Psihološki in okoljski dejavniki

Koeficienti povezanosti med govorno kompetentnostjo devetošolcev in njihovo učno uspešnostjo **so višji** kot med govorno kompetentnostjo in njihovo učno uspešnostjo tretješolcev (od 0,43 do 0,51).

Potrjujejo, da je **govor** psihološki dejavnik, ki **pomembno določa učno uspešnost skozi celotno OŠ.**

Jezik in kultura v socialnih kontekstih

Vedenjsko-genetska študija (Forget-Dubois idr., 2009):

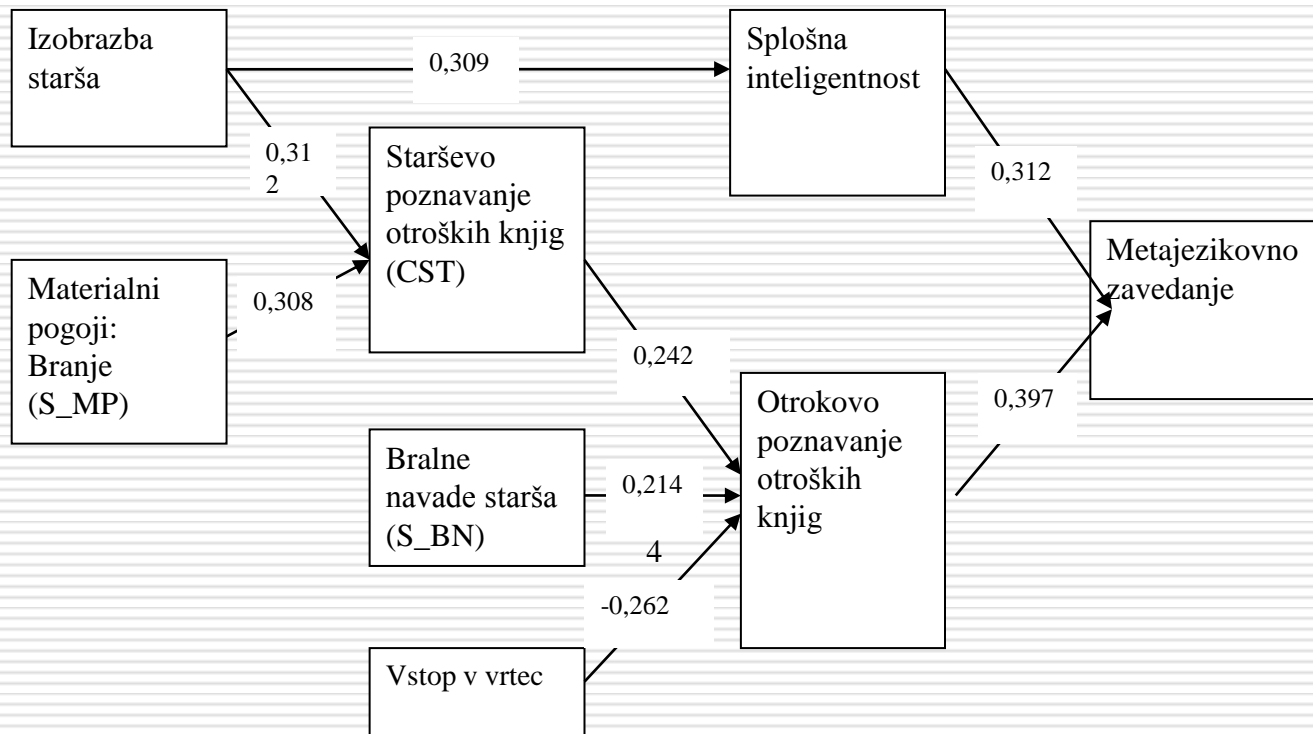
- Za razvoj akademskih spretnosti, pomembnih za otrokov uspeh v šoli, so **okoljski dejavniki pomembnejši od genetskih.**
- Povezanost med kakovostjo družinskega okolja in otrokovo pripravljenostjo za šolo je **posredovana z učinkom kakovosti družinskega okolja na otrokov govor.** (Prim. Marjanovič Umek idr., 2007)

Jezik in kultura v socialnih kontekstih

Vpliv **okoljskih dejavnikov** na metajezikovno zavedanje otrok (**varovalni dejavniki** metajezikovnega zavedanja otrok, kasneje pismenosti!)

Raziskava K. Grgić (2012): vključeni otroci so bili stari 5 let.

Jezik in kultura v socialnih kontekstih

Jezik in kultura v socialnih kontekstih

Diagram poti kaže:

- Na otrokovo metajezikovno zavedanje ima **neposredni vpliv splošna inteligentnost** in **otrokovo poznavanje otroških knjig.**
- Ostale spremenljivke vplivajo **posredno**, in sicer:
 - preko **splošne int. učinek izobrazbe**;
 - preko **otrok. poz. knjig** vse ostale spremenljivke: **starost pri vstopu v vrtec; bralne navade staršev; starševo poznavanje knjig.**
 - preko **starševega poznavanja knjig** vpliva na **otrokovo poznavanje knjig tudi izobrazba staršev.**

Z vsemi spremenljivkami v modelu je pojasnila **27 %** variabilnosti v metajeziku otrok.

Jezik in kultura v socialnih kontekstih

Recipročni model: skupno branje/branje – govor otrok (Mol in Bus, 2011)

S skupnim branjem sta lahko pojasnili:

12 % variabilnosti v govorni kompetentnosti **predšolskih otrok**;

13 % pri **osnovnošolskih otrocih**;

19 % pri **mladostnikih na srednješolski ravni** izobraževanja;

30 % pri **mlajših odraslih na visokošolski stopnji**;

34 % pri **odraslih na na univerzitetni stopnji**.

Več pri slabih (14 %) kot normativnih (4 %) bralcih!!!

Jezik in kultura v socialnih kontekstih

Kakovost skupnega branja

Pomembni:

- **Referenčna komunikacija med skupnim branjem**
(vprašanja in razlage vsaj do določene mere "odmaknjene" od besedila in slik).
- Izbira slikanic, pri katerih je **zaplet v besedilu grajen na napačnih prepričanjih junakov.**

Npr. 4- letnim otrokom ob poznani slikanici pripoveduje:

" Rdeča kapica je *mislila*, da je v postelji njena babica, v resnici je bil tam zloben volk.)